

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук Любавіної Вікторії Петрівни на дисертацію
Куксюка Андрія Леонтійовича «Пособництво державі-агресору:
кримінологічна характеристика та запобігання», подану на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми

Актуальність дисертації А. Л. Куксюка доцільно оцінювати насамперед крізь призму потреби формування дієвої державної системи запобігання кримінальним правопорушенням, які забезпечують або полегшують реалізацію агресивної політики російської федерації. Пособництво державі-агресору становить загрозу не тільки тому, що порушує встановлену кримінально-правову заборону, а й тому, що здатне підтримувати функціонування окупаційних структур, забезпечувати їх ресурсами, кадрами, інформацією та організаційними можливостями.

Стаття 111-2 КК України була запроваджена у квітні 2022 року. Відтоді сформовано практику, достатню для первинних системних кримінологічних узагальнень. У цьому полягає особлива своєчасність роботи: автор має змогу перейти від прогностичних міркувань щодо нової норми до аналізу реальної статистики та судових рішень, виявити повторювані соціальні й мотиваційні характеристики, територіальні закономірності та типові умови вчинення.

Важливість теми визначається й тим, що окупаційний режим створює не лише військову, а й альтернативну адміністративну та соціально-економічну інфраструктуру. Її підтримання потребує місцевих управлінців, технічних спеціалістів, освітян, медичних працівників, підприємців, банківських працівників та інших осіб. Отже, запобігання не може бути зведене до залякувального ефекту кримінальної санкції: воно потребує вивчення інституційних вразливостей, мотиваційних механізмів та можливостей раннього втручання.

Своєчасним є акцент автора на поєднанні загальносоціальних та

спеціально-кримінологічних заходів. Умови війни демонструють, що соціально-економічна нестабільність, інформаційна обробка, руйнування легітимних інституцій, прагнення зберегти статус або дохід можуть взаємодіяти та формувати різні траєкторії поведінки. Відповідно, державна політика повинна бути багатокомпонентною і орієнтуватися не лише на реагування після вчинення злочину.

Особливе значення результати мають для деокупованих територій. Саме там необхідно буде одночасно відновлювати публічні інституції, забезпечувати кадрову безпеку, проводити соціальну та інформаційну реінтеграцію, попереджати відновлення ворожих мереж. Дисертаційна модель, яка інтегрує запобігання у політику національної безпеки, деокупації та реінтеграції, тому має не лише теоретичний, а й перспективний управлінський вимір.

Таким чином, вибір теми відповідає сучасним викликам кримінології і практичним потребам держави. Дослідження є актуальним як у період воєнного стану, так і в контексті майбутнього відновлення конституційного правопорядку на всій території України.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертація справляє враження системного прикладного дослідження. Її науковий рівень забезпечується чіткою побудовою, значною джерельною базою та послідовним переходом від правового окреслення предмета до кримінологічного аналізу і практичної моделі запобігання. Робота складається з трьох розділів та восьми підрозділів, а основний текст становить 220 сторінок.

Перший розділ виконує інструментальну функцію: дає відповідь на питання, які діяння і які особи становлять той масив, що надалі аналізується кримінологічно. Другий розділ формує емпіричну основу дослідження шляхом опрацювання статистики та 80 вироків. Третій – використовує встановлені детермінанти й характеристики для побудови системи профілактики. Така архітектоніка є методологічно виправданою.

Науковий рівень підтримується опрацюванням 223 джерел, серед яких сучасна кримінологічна та кримінально-правова література, нормативно-

правові акти, офіційні статистичні дані, судова практика, міжнародні документи та законодавство іноземних держав. Автор працює не лише з доктринальними положеннями, а й із практичним матеріалом, що дозволяє перевіряти теоретичні припущення.

Публікаційний доробок за темою складається з п'яти праць. Три фахові статті присвячені відповідно причинно-умовному комплексу, кримінологічній характеристиці особи та міжнародному співробітництву. Дві конференційні публікації стосуються запобіжної проблематики та європейського досвіду. Отже, публікації не дублюють одну вузьку частину роботи, а охоплюють її основні авторські сегменти.

Апробація матеріалів на двох конференціях та впровадження результатів у науково-дослідну, освітню і практичну правничу діяльність додатково засвідчують належний рівень завершеності наукового циклу – від постановки проблеми до оприлюднення та практичного використання.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях

Наукову новизну дисертації вважаю найбільш переконливою у сфері превентивної кримінології. Автор не обмежується описом пособництва як нового складу злочину, а прагне побудувати систему, у якій установлені ризики, особливості особи та детермінанти пов'язуються з конкретними напрямками державного впливу.

Новим є підхід до особи пособника як до соціально інтегрованого носія професійного чи організаційного ресурсу. На підставі судової практики показано, що значна частина таких осіб не має типового для загальнокримінальної злочинності набору характеристик. Їх суспільна небезпечність може бути пов'язана саме з професійними компетенціями, посадовими можливостями, доступом до ресурсів або здатністю забезпечувати функції окупаційних структур. Для профілактики це означає необхідність іншого фокусу, ніж традиційна робота лише з соціально дезадаптованими

групами.

Авторська систематизація детермінант також має самостійний внесок. Воєнно-політичні, соціально-економічні, організаційно-управлінські, правові, культурно-ідеологічні й морально-психологічні фактори розглядаються у взаємозв'язку. Особливо важливо, що дисертант не прирівнює наявність окупаційних умов до автоматичного виникнення злочинної поведінки, а показує роль індивідуального мотиву та професійного ресурсу.

Значущим є розроблення авторської системи спеціально-кримінологічного запобігання. До неї включено суб'єктів формування безпекової політики, органи спеціальної компетенції, кримінальну юстицію, військове управління, органи влади та місцевого самоврядування, фінансовий контроль, пробацію та громадянське суспільство. Центральне місце відведено СБУ, а одним із перспективних інструментів визначено єдиний механізм кримінологічного моніторингу та координації.

Окремої уваги заслуговує розуміння міжнародного співробітництва як складової запобігання, а не лише процесуальної допомоги у вже відкритих кримінальних провадженнях. Автор включає обмін кримінологічною інформацією, спільне прогнозування загроз, протидію фінансуванню, дезінформації, кіберризикам, використання спільних слідчих груп і міжнародної правової допомоги.

Положення новизни знайшли належне відображення у наукових працях. Особа, детермінанти та міжнародний блок оприлюднені у спеціалізованих статтях, а превентивні підходи апробовані у тезах конференцій. Таким чином, публікації охоплюють саме ті результати, які мають найбільш виражений авторський характер.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість положень підтверджується тим, що дисертант послідовно переходить від фактичних даних до узагальнень, а вже після цього – до рекомендацій. Наприклад, висновок про потребу особливої уваги до

професійних і службових ресурсів ґрунтується на вивченні вироків, у яких фігурують адміністратори, працівники підприємств, банків, освіти, медицини, технічної сфери та інші особи, здатні підтримувати повсякденне функціонування окупаційного середовища.

Офіційна статистика за 2022–2025 роки дозволила авторів простежити складну, а не лінійну динаміку. Після 379 зареєстрованих правопорушень у 2022 році кількість зросла до 619 у 2023 році, а надалі зменшилася до 486 у 2024 році та 350 у 2025 році. Водночас питома вага у структурі злочинів проти основ національної безпеки змінювалася від 2,18 % до 9,87 %, 8,10 % і 6,48 % відповідно. Це дає змогу уникнути спрощеного висновку лише на основі абсолютної динаміки.

Важливо, що статистичні дані доповнюються якісним дослідженням судових рішень. Унаслідок такого поєднання автор не лише констатує територіальну концентрацію на окупованих і прифронтових територіях, а й пояснює її функціонуванням окупаційної адміністрації як системи, що створює специфічний попит на місцевих виконавців.

Запропонована система загальносоціального запобігання відповідає структурі встановлених чинників. Економічні ризики кореспондують із соціально-економічними заходами, інформаційно-ідеологічний вплив — з інформаційними та освітніми заходами, інституційні прогалини — з організаційно-управлінськими і безпековими рішеннями. Така відповідність свідчить про внутрішню логіку рекомендацій.

Порівняльно-правова частина також достатньо мотивована. Держави Балтії та Польща обрані не випадково: вони мають досвід протидії російським гібридним загрозам, перебувають у близькому безпековому середовищі та є членами ЄС і НАТО. Тому запозичення розглядається не як механічне копіювання, а як пошук функціонально релевантних практик.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Поставлені у вступі наукові завдання утворюють послідовний ланцюг і

отримують відповідне відображення у змісті. Автор дослідив правові передумови та межі ст. 111-2 КК України, проаналізував стан і тенденції, охарактеризував особу, систематизував причини та умови, побудував два рівні запобігання і розглянув міжнародний досвід.

Методологія використана не декларативно. Формально-юридичний метод застосовано при визначенні ознак складу і проблем розмежування; статистичний – при аналізі даних 2022–2025 років; контент-аналіз – при вивченні вироків; системно-структурний – при побудові детермінант і системи суб'єктів; порівняльно-правовий – при дослідженні зарубіжних моделей.

Позитивним є те, що автор намагається співвідносити кількісні показники з якісними характеристиками. Це особливо важливо для нового виду злочинності, де офіційна статистика залежить від активності виявлення, територіального доступу правоохоронних органів та особливостей окупації. Усвідомлення цих обмежень простежується у висновках щодо латентності.

Методологічна зрілість виявляється також у побудові причинно-превентивного зв'язку: кожен великий блок детермінант отримує відповідний напрям запобіжного впливу. Отже, автор не просто перелічує заходи, а намагається вивести їх із результатів попереднього аналізу.

Загалом рівень виконання наукового завдання свідчить про сформованість у здобувача компетентностей, необхідних для самостійної дослідницької діяльності у сфері кримінології та кримінального права.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення роботи полягає у розвитку кримінологічного вчення про злочинність, яка виникає або трансформується під впливом війни, окупації та зовнішнього організованого впливу. Дисертація розширює уявлення про те, яким чином інституційне середовище може взаємодіяти з мотивацією і професійними можливостями особи.

Важливим є внесок у теорію запобігання злочинності. Автор обґрунтовує необхідність одночасного впливу на макросоціальні умови, організаційні можливості та конкретні криміногенні ризики. Це дозволяє розглядати

запобігання пособництву як частину ширшої політики національної безпеки, а не лише як функцію органів досудового розслідування.

Практично значущими є положення про кримінологічний моніторинг, раннє виявлення ризиків, міжвідомчу координацію та роль СБУ. У разі подальшої конкретизації вони можуть бути використані для формування аналітичних карт ризику, територіального прогнозування та підготовки профілактичних алгоритмів.

Результати вже впроваджені в науково-дослідну та освітню діяльність Державного податкового університету, а також у практичну діяльність адвокатського об'єднання. Це підтверджує можливість застосування висновків у різних сферах правничої діяльності.

Окремий практичний потенціал мають матеріали для деокупованих територій. Комплексний характер запропонованої системи дозволяє використовувати її як основу для поєднання кадрової, соціальної, інформаційної та безпекової політики при відновленні українського управління.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Зміст роботи відповідає заявленій темі. Перший розділ містить необхідне правове окреслення явища. Автор розглядає становлення кримінальної відповідальності, доводить потребу у самостійному кримінально-правовому реагуванні, аналізує мету завдання шкоди Україні, форми об'єктивної сторони та особливості суб'єкта. Позитивно, що піднімаються проблеми конкуренції зі ст. 111 і 111-1 КК України, та подаються як напрям подальшого вдосконалення.

Другий розділ має виразне прикладне значення. У ньому статистична характеристика поєднана з аналізом 80 вироків. Сформований портрет особи-пособника дає підстави для висновку про необхідність роботи з соціально інтегрованими і професійно спроможними особами. Система детермінант демонструє, що злочинна поведінка може бути результатом одночасного впливу зовнішньої окупаційної структури та внутрішніх мотивів.

У третьому розділі позитивно оцінюється широта превентивної моделі. Автор не обмежується діяльністю одного правоохоронного органу, а розглядає

державну політику в цілому, спеціалізовані безпекові механізми та міжнародне співробітництво. Саме ця частина робить роботу практично орієнтованою.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Водночас до дисертації можуть бути висловлені такі зауваження.

1. Дисертація переконливо демонструє проблеми конкуренції та розмежування ст. 111, 111-1 і 111-2 КК України. Водночас прикладну цінність дослідження посилило б узагальнення запропонованих критеріїв у компактний алгоритм кваліфікації для типових ситуацій правозастосування.

2. З огляду на кримінологічну спрямованість дисертації, окремі кримінально-правові пропозиції щодо вдосконалення ст. 111-2 КК України доцільно було б структурно чіткіше відмежувати від власне кримінологічних рекомендацій, аби показати їх допоміжну роль у формуванні системи запобігання.

3. Значна частина висновків про мотивацію особи-пособника зроблена на підставі змісту судових вироків. З огляду на те, що вирoki не завжди містять розгорнуту психологічну характеристику мотивів засудженого, доцільно було б докладніше описати критерії, за якими конкретні фактичні обставини відносилися до корисливого, ідеологічного, політичного, кар'єристського, конформістського та інших мотивів.

Зазначені положення мають характер наукової дискусії та пропозицій щодо подальшої конкретизації. Вони не свідчать про незавершеність дисертації і не заперечують цінності основних результатів.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практичній діяльності

Окремим напрямом може стати підготовка методичних рекомендацій для деокупованих територій. У них варто поєднати кадрову безпеку, відновлення соціальних послуг, інформаційну реінтеграцію, освітні заходи, роботу з місцевими громадами та механізми виявлення залишкових ворожих мереж.

Результати доцільно використовувати під час підвищення кваліфікації

працівників СБУ, прокуратури, Національної поліції, органів державної влади й місцевого самоврядування. Корисним буде і продовження щорічного емпіричного моніторингу судової практики, який дозволить перевіряти сталість сформованого портрета та своєчасно коригувати запобіжні моделі.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Аналіз представленої дисертації не дає підстав констатувати порушення академічної доброчесності. Наукові позиції інших авторів, нормативні матеріали, статистичні джерела та судова практика мають відповідні посилання, що дозволяє встановити походження використаної інформації. У тексті окремо розкрито особистий внесок здобувача у спільних публікаціях. Це є важливим елементом академічної прозорості та дозволяє співвіднести ключові положення дисертації з власною дослідницькою діяльністю А.Л. Куксюка. Власний характер результатів підтверджується самостійним контент-аналізом вироків, статистичними узагальненнями, авторським портретом особи, класифікацією детермінант і розробленою системою запобігання. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації у межах проведеного рецензування не встановлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація А. Л. Куксюка є завершеним теоретико-прикладним кримінологічним дослідженням актуальної проблеми національної безпеки. У роботі одержано результати, що мають наукову новизну і практичний потенціал: охарактеризовано стан і тенденції пособництва, сформовано портрет особи, систематизовано детермінанти та запропоновано багаторівневу систему запобігання. Структура дисертації відповідає меті і завданням, емпірична база є достатньою для сформульованих висновків, методологічний інструментарій застосовано послідовно, а основні результати оприлюднено у фахових публікаціях та апробовано. Зауваження, наведені у рецензії, не мають принципового характеру, не спростовують новизни та обґрунтованості основних положень і стосуються передусім перспектив подальшої операціоналізації авторської моделі.

За сукупністю критеріїв дисертація відповідає вимогам Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Куксюк Андрій Леонтійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

Доцент кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук

Вікторія ЛЮБАВІНА